

İYİ GİDEN TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNİ KİMLER BOZDU VE NASIL DÜZELTİLEBİLİR?

(WHO DISRUPTED THE FRIENDLY TURKISH-ARMENIAN RELATIONS AND HOW CAN IT BE REPAIRED?)

Prof. Dr. Mehmet SARAY |
Tarihçi

Özet: *Türk-Ermeni ilişkileri uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar iki toplum arasında önemli bir sorun vukuu bulmamıştır. Ancak bu yıllardan itibaren, o ana kadar iyi giden ilişkiler bozulmuştur ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Çalışmamızda Türk-Ermeni ilişkilerinin neden ve kimler tarafından bozulduğu incelenirken, ilişkilerin tekrar düzeltilmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Ermeni, Türk, Birinci Dünya Savaşı*

Abstract: *Turkish-Armenian relations have a long historical past. Until the First World War, an important disagreement has not taken place between the two communities. However, from then on, friendly relations continuing until then have been disrupted and this situation still continues today. While this article addresses why and by whom Turkish-Armenian relations have been harmed, it also concentrates on what must be done for relations to be improved again.*

Key Words: *Armenian, Turk, First World War*

Otuz yılı aşkın akademik hayatımda pek çok konularda araştırma yaptım, fakat bunlar içinde Ermeni konusu kadar dejenere edilmiş ve saptırılmış birisine rastlamadım. Konunun bilimsel ve medeni düşünceler çerçevesinde ele alınmasına Ermeni dostlarımızın ve yandaşlarının yanaşmaması ve Türkiye'nin de üzerine düşeni yapmaması bu tatsız problemin devam etmesine neden olmuştur.

Meslektaşlarımın çoğunun da bildiği gibi, bendenizin akademik çalışmaları Kafkaslar ve Orta Asya üzerinde başlamıştı. Bugünkü Kafkas halkları ile Orta Asya halklarının problemleri ve tarihleri üzerinde çalışırken elbette objektif olmaya ve görülmesi gereken bütün kaynaklara ulaşmaya çalıştım. Bu arada sunu da itiraf etmeliyim ki, yabancı bir kuvvetin uzun süre idaresinde kalan bu

halkların problemlerini araştırırken onlara bir ölçüde sempatiyle yaklaştığımı itiraf etmeliyim. Ermeniler üzerinde, biri İngilizce, biri Türkçe iki kitap ve yedi-sekiz tane makale yazmış bir kişi olarak burada itiraf etmeliyim ki, yabancı bir kuvvetin idaresi altında yaşamış olan Ermenilerin mücadelelerine de sempatiyle bakmaya çalıştım.

Bilindiği gibi Ermeniler, tarihlerinin ilk devirlerinde Bizanslılar ile İranlılar arasında büyük sıkıntılar yaşamıştır. Fakat bölgeye Türklerin gelmesinden itibaren XIX. asrın ortalarına kadar Türklerle Ermenilerin ufak tefek hadiseler hariç, büyük bir anlayış ve dostluk içinde yaşadıklarını görüyoruz. Osmanlı Türkiye'sindeki Rum ve Yahudi toplulukları ile birlikte Ermeniler, ülkenin ekonomik, ticari, sosyal ve mali konularında söz sahibi olmuş, zenginleşip mutlu bir hayat sürmüşlerdir.

Ermenilerin rahat hayatını bozan faktörlerin Türkiye ve Türklerden değil, dış mihraklardan kaynaklandığını görürüz.

Yukarıda arz ettiğim konuları her yerde belgeleriyle tartışmaya hazırım. Şimdi burada akla şöyle bir soru geliyor. Türkler ile Ermeniler arasındaki bu barışık ve mutlu hayat nasıl

bozuldu? Acaba bu bozulmada Türk halkı ve idarecilerinin kabahati veya hataları ne idi? Bu ana soruların cevabını vermek için olayları incelediğimizde Ermenilerin rahat hayatını bozan faktörlerin Türkiye ve Türklerden değil, dış mihraklardan kaynaklandığını görürüz. Lütfedip hafızalarımızdaki bilgileri tazelersek, Fransız İhtilali'nin ortaya attığı istiklal, hürriyet ve eşitlik gibi fikirlerin bütün Avrupa ülkelerinde hızla yayıldığını hatırlarız. Fakat bu fikirlerin Osmanlı Türkiye'sinde yaşayan Hıristiyan topluluklara karşı ısrarla devam ettirilen bir propaganda şekline dönüştüğünü görürüz. Aynı dönemde Avrupa'nın diğer devletleri içinde yaşayan azınlıklara yönelik böyle bir propagandanın yapılmaması son derece düşündürücüdür. Fransız İhtilali'nin tesirleri ile birlikte, gittikçe kuvvetli bir hale gelen Panslavizm akımının öncülüğünü yapmakta olan Rusya'nın, Avrupa'nın da desteğini alarak, Osmanlı Türkiye'sinde yaşayan Hıristiyan halklar üzerinde yoğunlaştırdığı Türk ve İslam karşıtı faaliyetleri iyi hatırlamamız gerekmektedir. Bu arz ettiğim dış mihrakların baskısı ile önce Rumlara, yani Yunanlılara istiklal kazandırılmış, bununla da hızını alamayan Rusya, Türkiye ve İran'a karşı giriştiği harpler sonunda bugünkü Ermenistan Devleti'nin nüvesini oluşturacak olan özerk bir Ermeni Bölgesi'ni kurmuştur. Bu iki önemli gelişmenin paralelinde, Osmanlı Türkiye'sinde kurulan misyoner okullarının gayrimüslimleri eğitirken onları Osmanlı Türkiye'si aleyhinde kışkırtır tavırlara girmesi, asırlar boyu Türkiye'de rahat içinde yaşayan Ermenilerin kafalarında ayrılıkçı fikirlerin yeşermesine sebep olduğunu görüyoruz. Bu olaylar karşısında Osmanlı idarecileri önce Tanzimat ve sonra İslahat Fermanları ile vatandaşları arasındaki eşitlik statüsünü yeniden ayarlamış, hatta bununla da yetinmeyerek Ermenilere Osmanlı Türkiye'sinde

otonom bir statü tanıyan “Ermeni Milleti Nizamnamesi”ni hazırlatarak Ermenilerin Osmanlı Türkiye’sinden kopmaması için gereken tedbirleri almıştır.

XIX. asrın ikinci yarısındaki gelişmelere baktığımızda ise şöyle bir tablo görmekteyiz. Osmanlı Türkiye’sinde zenginleşip de ülkenin dış ticaretinde söz sahibi olan pek çok Ermeni ailesinin Avrupa ülkelerine göç ettiğini, oralarda gazete ve dergiler çıkararak, bilhassa kilise teşkilatlarının da desteğiyle, siyasi akımlara ve istiklal fikirlerine sıcak bakan ve istiklal isteyen bir neşriyata girdikleri görülmektedir. Avrupa ülkelerinde başlayan bu ayrılıkçı fikirlerin bir müddet sonra, Osmanlı Türkiye’sinde yaşayan Ermeniler arasında da, özellikle Ermeni Kilisesi’nde yaygınlaştığını, bunların Osmanlı payitahtı İstanbul’da vazife gören yabancı devletlerin temsilcileriyle de sıkı ilişkilere girdikleri ve onlardan destek almaya başladıklarını tespit ediyoruz. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi’nden sonra Rusya’nın ve diğer Avrupa devletlerinin hem Ermeniler ve hem de Balkan Hıristiyanları için Osmanlı Devleti’nden baskıyla yeni haklar ve reform vaatleri aldıkları görülmektedir. İşte bu hızlı gelişmeler esnasında Rusların desteği ile terör komiteleri oluşturan Balkan Slavlarını örnek alan Ermeniler, 1883 ve 1890 yıllarında kurdukları Hınçak ve Taşnak teşkilatlarıyla İstanbul’da ve Doğu Anadolu’da terör yaratmaya başlamışlardır. Olayların bu safhasına kadar Ermeni halkının büyük çoğunluğunun Osmanlı Devleti’ne sadık bir şekilde yaşamak istediklerini belirten yeterli delillere sahip bulunuyoruz. Fakat Hınçak ve Taşnak komitelerinin gittikçe artan baskılarına dayanamayan Ermenilerden önemli bir kesim, terör ve ayrılıkçı hareketleri desteklemeye başlamışlar, misyonerlerin, yabancı devlet misyonlarını maddi yardımlarıyla Doğu Anadolu’da çıkardıkları isyanlarla binlerce Müslüman ve Ermeni halkının ölümüne sebep olmuşlardır. Nihayet I. Dünya Harbi’nin başlaması ile birlikte Ruslar, İngilizler, Fransızlar ve misyoner teşkilatlarıyla işbirliği halinde çalışan Ermeni komitelerinin faaliyetleri, harp halinde her devletin alabileceği hukuki tedbirler çerçevesinde Osmanlı idarecileri tarafından yasaklanmış ve Ermenilerin Doğu cepheleri başta olmak üzere, bazı bölgelerden başka bir yere mecburi iskânları kararlaştırılmıştır. Bu mecburi iskân esnasında devlet, çıkardığı yasalar ile Ermenilerin malına ve canlarına dokunulmayacağı taahhüdünü vermiş, göç esnasında hayatlarını kaybeden binlerce Ermeni için vazifelerini layıkıyla yapamadığına inandığı 1300 kişiyi mahkemede yargılayarak cezalandırmıştır. Bu zoraki göç esnasında Ermenilerin kaybına üzülen devlet derhal tehirci durdurmuş ve halkın yeniden evlerine dönmesini emniyet içinde sağlamıştır.

Bu arada, Bolşevik İhtilali’nin patlak vermesi, Rusya’nın harpten çekilmesi, geri çekilen Rus kuvvetlerinin önemli sayıda silahı ve mühimmatı Ermenilere bırakması, Ermeni Taşnak Partisi’nin Rus ordusunda eğitim görmüş subay ve askerlerin yardımıyla Ermenistan’ın topraklarını genişletmek için Doğu Anadolu’da ve Azerbaycan topraklarında büyük katliamlara girişmesi olayların en

dramatik safhasını teşkil eder. Bu olaylar olurken İngilizlerin Ermenilere gösterdiği müsamaha ile tehirden dönmüş olan Ermenileri Çukurova'ya toplayarak onları yeni bir maceraya sürükleyen Fransa'nın tutumunu izah etmek mümkün değildir.

Türkiye ve Türk milleti kendisine yöneltilen bu hücumlarla İngiliz önderliğindeki Yunan işgalini yığıtçe göğüslemiş ve savaşımını bugünkü sınırlar içinde müstakil Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan ve dostunun da, düşmanının da imzaladığı bir hukuk belgesi olan Lozan Antlaşması'yla noktalamıştır. Bu mücadeleler esnasında Türklerin Balkan ve Doğu cephesi ile birlikte 3 milyonu aşkın insanı kaybettiğini, Ermenilerin ise 150.000-200.000 kişi arasında telefata verdiğini belirtmeliyiz.

Bir akademisyen olarak, objektiflikten ayrılmadan ortaya koyduğum bu hadiselerin tartışmasını her yerde, başta Ermeni meslektaşlarım olmak üzere bütün bilim adamlarıyla tartışmaya hazır olduğumu, daha doğrusu bütün Türk tarihçilerinin buna hazır olduğunu belirtmek isterim. Türklerle Ermeniler arasında cereyan eden ve önemli ölçüde dış mihrakların kışkırtmasıyla kanlı bir vuruşmaya dönüşen bu olayları medeni insanlar olarak ve bilim adamı olarak, başta Ermeni arşivleri olmak üzere, Türk, Fransız, İngiliz, Alman, Amerikan ve Rus arşivlerini çalışarak ortaya koymak, yapılabilecek en mantıklı ve en uygarca davranış olacaktır.

Bir Amerikalı meslektaşımın da belirttiği gibi Lozan'dan sonra Türkler isteseler idi, kendilerine acı çektiren, topraklarını işgal eden rakiplerine karşı haklı olarak bir mücadele başlatabilirlerdi. Fakat Atatürk önderliğindeki Türkiye böyle bir hesaplasmaya veya intikam peşinde koşmaya gitmedi. Acılarını ve kayıplarını sineye çekerek, geri kalan insanların ve ülkelerini sulh içinde kalkındırmaya çalıştılar.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran neslin burada bir eksikliği vardır. XIX. asrın sonlarından başlayıp XX. asrın ilk çeyreği sonlarına kadar Türk halkı ve devletine yönelik uğradığı bu çok yönlü hücumun belgelerini neşrederek, kendilerine yapılan haksızlığı dünya kamuoyuna duyurmalı idi. Türkiye bunu yapmadı. Fakat Ermeni dostlarımız Türkiye'nin haklılığından doğan bu suskunluğunu fırsat bilerek, olayları dramatik bir şekilde çarpıtan sistemli bir neşriyat hayatına girdiler. Bununla da yetinmeyen Ermeni dostlarımız, Hınçak ve Taşnak partilerinin kurduğu ASALA ve JCAK terör teşkilatları ile masum pek çok Türk diplomatını katletmek suretiyle yeni bir mücadele başlattılar. Dünya kamuoyunun bu Ermeni terörüne karşı büyük tepki göstermesi üzerine bu Ermeni teşkilatları, taktik değiştirerek Avrupa ülkeleriyle Amerika'daki işadamlarından tehdit yoluyla aldıkları paralar sayesinde ve bu ülkelerde yaşayan Ermeni topluluğuna baskı uygulayarak oylarını siyasi emelleri için kullanma yoluyla yeni bir siyaset oluşturmaya başlamışlardır.

Amerika’da ve Fransa’da yaşayan Ermeni toplumunun oy potansiyelini ve ekonomik gücünü kullanan Ermeni teröristleri, bu ülkelerin aç gözlü ve ahlaktan yoksun bazı politikacılarına yem olarak sunmakta ve onlar vasıtasıyla yukarıda ana hatlarıyla izah ettiğimiz tarihi olayları çarpıtarak politik gündeme taşımaktalar ve Türkiye aleyhinde kararlar aldırarak hem Türkiye’yi zor duruma düşürmek ve hem de ondan bazı haksız taleplerde bulunmayı hedeflemektedirler. Hınçak ve Taşnak komitelerinin uzantısı olan bu Ermeni terör örgütleri, Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılmasından sonra ortaya çıkan bugünkü müstakil Ermenistan’ın kaderine de tesir etmiş, bu ülkenin politikacılarını kendi saflarına katarak mütecaviz bir siyaset takip etmelerine zemin hazırlamışlardır. Nitekim Kafkaslardaki menfaatlerini kaybetmek istemeyen Rusya’nın da yardımı ile Ermenistan, adı üzerinde bir Azerbaycan toprağı olan Karabağ’ı ve arkasından Azerbaycan’ın beşte bir toprağını işgal etmiş ve Hocalı başta olmak üzere bu bölgelerde kanlı katliamlar yapmıştır. Bu Ermeni saldırısından kaçarak bugün hala çadırlarda perişan bir göçmen hayatı yaşayan 1.000.000 civarındaki Azeri göçmenine medenî dünyadan hiçbir ilginin gösterilmemesi son derece utanç verici bir durumdur. Bugün Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki bu problemi halletmekle görevli AGİT’in önderliğinde kurulan Minsk Grubu’nun üyelerine baktığımızda çoğunluğunu eskiden beri Ermenileri destekleyen ülkelerden oluştuğunu görmekteyiz. Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa’nın öncülüğünü yaptığı bu Minsk Grubunun Ermenilerin haksız tecavüzlerini ve Azeri halkına karşı yaptığı kıyımı görmezlikten gelircesine sessiz kalmaları ve Ermenileri işgal ettikleri topraklardan geri çekilmeleri hususunda hiçbir şey yapmamaları son derece manidardır.

Azerbaycan toprağı olan Karabağ’ı ve arkasından Azerbaycan’ın beşte bir toprağını işgal etmiş ve Hocalı başta olmak üzere bu bölgelerde kanlı katliamlar yapmıştır.

Sonuç:

Türk Ermeni ilişkilerindeki sorunların çözümü için şu basit ve fakat son derece kalıcı neticeler vereceğine inandığım konuların ele alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

- 1- Daha önce de arz ettiğim gibi, çoğunluğunu Türk ve Ermeni bilim adamlarının teşkil edeceği olaylara karışmış olan Rusya, İngiltere, Fransa ve Amerika’dan da ikişer temsilci bilim adamının katılacağı bilim adamları ekibinin başta Ermeni arşivleri olmak üzere, Türk, Rus, İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikan arşivlerinde çalışmalar yaparak konunun aydınlatılması sağlanmalıdır. Şayet bunu gerçekleştirmek mümkün

olmaz ise, konu ile ilgili Türk arşivlerindeki belgelerin tamamını hem orijinalleri ve hem de İngilizce tercümeleri ile birlikte neşredip dünya kamuoyunun dikkatine ısrarla sunmalıyız. Gerekirse, parlamentolarında aleyhimize karar alan ülkelerin bu yanlış kararlarından dolayı aleyhlerinde dava açmalıyız.

- 2- Ermeni bilim adamlarıyla eski Hınçak ve Taşnak partilerinin uzantısı olan bugünkü baskıcı ve terörist ruhlu Ermeni Diasporası'nın Ermeni halkına baskı yaparak onların oylarını ve paralarını aç gözlü bir kısım politikacıyı kandırmada ve Türkiye aleyhine kararlar aldırma kullanmaktan vazgeçmeleri sağlanmalıdır.
- 3- Ermenistan'ın devletlerarası hukuku çiğneyerek işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi gerektiğini bildiren BM kararlarını ısrarla dünya kamuoyuna anlatılmalıyız.
- 4- Bu gelişmelerle birlikte Türkiye, ekonomik sıkıntıdan iyice bunalan bugünkü Ermenistan halkının ekonomik ve ticari alanda kalkınabilmesi için Ermenistan hükümeti ile ekonomik ve işbirliği projelerini geliştirerek Ermenistan'a, şu ana kadar yaptığı gayri dostane hareketlerine rağmen bir komşuluk jestinde bulunmalı ve Ermeni kamuoyunu uyandırmaya çalışmalıyız.